

TÜRKÇE VE ÖZBEKÇE'DE EMOTİF DEYİMSSEL BOŞLUKLAR

Dilrabo TURSUNOVA

TDSHÜ, yüksek lisans öğrencisi

Shoira USMANOVA

TDSHÜ, Prof.

Özet: Dilbilemsel açıdan boşluk, dildeki anlam, yapı veya işlev açısından eksiklik, belirsizlik veya tamamlanmamışlık durumlarını ifade eder. Bu boşluklar, dilin çeşitli seviyelerinde — morfoloji, semantik, sintaks (dilbilgisel yapı) veya pragmatik düzeyde — görülebilir. Dilbilemsel boşluklar, genellikle dilin kullanıcıları arasında anlamın paylaşılabilmesi için bağlam, kültürel bilgi veya dil bilgisi ile doldurulması gereken boşluklardır.

"Boşluk" (lacuna) teriminin karşılığı olarak İngilizce'de "lexical hole", "lacunae", "lexical gaps" gibi terimlerin kullanımı gözlemlenmektedir.

Bu incelemede Türk ve Özbek dillerinde frazeolojik, emotif boşluklar dil ve kültür açısından incelenecektir.

Türkçe ve Özbekçe'de emotiv deyimsel boşluklar (duygusal anlam taşıyan deyimler ve bu deyimlerin içinde yer alan boşluklar) konusu, her iki dilin kültürel bağlamını ve halkların duygu-düşünce biçimlerini derinden yansıtır. Duygusal ifadeler, bir dilin ve kültürün önemli bir parçasıdır ve deyimlerdeki bu boşluklar, her iki toplumun duygu ve düşünce dünyasına nasıl bakıldığını gösterir. Deyimler, her iki kültürün duygusal ifade biçimlerini yansıtarak dilin toplumsal ve kültürel yapısını ortaya koyar ve toplumların duygusal dünyasına ve değerlerine dair derinlemesine bir anlayış sağlar. Emotif deyimler, genellikle bir duygu durumunu ifade etmek için kullanılan özel kelime gruplarıdır ve bu deyimler, dildeki kültürel farkları ve benzerlikleri ortaya koyar.

Her iki dilde de aşk, sevgi, öfke ve üzüntü gibi temel duygular, özellikle insanların içsel dünyalarını tanımlamak için kullanılırken bu araştırmada, deyimisel emotiv boşluklar sevgi, mutluluk, nefret, öfke, acıma, kızgınlık, korku ve endişe gibi gruplara ayrılmış ve bunlar da sırasıyla olumsuz ve olumlu sınıflandırmalar temelinde diltürkürel farklar ve benzerlikleriyle incelenmiştir.

Araştırma Türkçe ve Özbekçe kullanıcıları için karşılıklı anlayış ve iletişim, diller arası ortaya çıkan bilinmeyen kavram ve deyimlerin ortadan kaldırılması için faydalı bir kaynak olacaktır.

Anahtar Kelimeler: dilsel boşluk, emotif boşluk, deyim, kültürdil bilimi, duygu ve düşünce, kültürel fark ve benzerlik.

Abstract: From a linguistic perspective, a gap refers to situations of deficiency, ambiguity, or incompleteness in terms of meaning, structure, or function within a language. These gaps can be observed at various levels of language—morphology, semantics, syntax (grammatical structure), or pragmatics. Linguistic gaps are typically spaces that need to be filled with context, cultural knowledge, or linguistic information in order for meaning to be shared among language users.

The term "lacuna" has corresponding terms in English such as "lexical hole," "lacunae," and "lexical gaps."

In this study, phraseological emotive lacunas in Turkish and Uzbek will be examined from the perspective of language and culture.

The topic of emotive idiomatic gaps (emotional expressions and the gaps found within them) in Turkish and Uzbek reflects deeply the cultural contexts and emotional-thought patterns of the people. Emotional expressions are a significant part of both language and culture, and the gaps in idioms show how each society perceives emotions and thoughts. Idioms, by reflecting the emotional expression styles of both cultures, reveal the social and cultural structure of the language and provide deep insight into the emotional world and values of the societies. Emotive idioms are special phrases used to

express emotional states, and these idioms highlight the cultural differences and similarities in language.

In both languages, basic emotions such as love, affection, anger, and sadness are particularly used to describe people's inner worlds. In this study, emotive idiomatic lacunas are divided into groups such as love, happiness, hatred, anger, compassion, irritation, fear, and anxiety, and these are examined based on both negative and positive classifications, along with the cultural differences and similarities between the languages.

The research will serve as a valuable resource for Turkish and Uzbek speakers to facilitate mutual understanding and communication, as well as to eliminate unfamiliar concepts and idioms that arise between languages.

Keywords: linguistic gap, emotive gap, idiom, linguaculturology, emotion and thought, cultural differences and similarities.

Dil, dinamik yapısından dolayı araştırmacılara yıllardır sürekli yeni inceleme alanları sunmaktadır. Dil birimlerindeki kültürel bileşenlerin tanımlanmasını sağlayan mekanizmalardan biri karşılaştırmalı analizdir; bu yöntemde iki veya daha fazla farklı tipte dil analiz sürecine dâhil edilebilir. Bu çalışmada Türkçe ve Özbekçe deyimler emotif (duygusal) açıdan karşılaştırılarak eş değeri bulunmamak üzere oluşan boşluklar incelenecektir.

Boşluk kavramı, günümüzde dilbiliminin birçok alanında araştırma konusu olmuştur. Dilbilimsel açıdan boşluk iki veya daha fazla dillerin karşılaştırmasında dilsel boşluk - bir dilde bulunması beklenen dilsel ögenin veya kavramın bir sözcük şeklinde bulunmamasından doğan boşluk olarak tanımlanmaktadır. Bu boşluklar, dilin morfoloji, semantik, sintaks (dilbilgisel yapı) veya pragmatik düzeyinde — görülebilir. Dilbilemsel boşluklar, genellikle dilin kullanıcıları arasında anlamın paylaşılabilmesi için bağlam, kültürel bilgi veya dil bilgisi ile doldurulması gereken boşluklardır.

Dilbilimsel açıdan boşluk konusuyla ilgili Türkiye’de Akşehirli, S.İlbaş, O.Kısa, O.Kozan tarafından çalışmalar yapılmıştır. Özbekistanda ise Ş.Usmanova,

N.İsmatullayeva, A.Hasanov, D.Tolipova tarafından boşluk kavramıyla ilgili araştırmalar yapılmıştır.

Akşehirli, çalışmasında boşluklardan sözlüksel boşluk olarak bahseder ve sözlüksel boşluğun; tanımlandığı halde adlandırılmamış ya da adı sözlükselleşmemiş kavramlar olduğunu belirtir¹.

Bununla birlikte, sözlüksel ya da dilsel boşluklar üzerine yapılan Özbekçe ve Türkçe karşılaştırmalı çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Özellikle iki farklı dilin söz varlıkları arasında ortaya çıkabilecek boşlukların belirlenmesine yönelik olarak Türkiye'de Oğuz Kısa tarafından yapılan araştırmada Türkmen Türkçesinden hareketle Türkiye Türkçesindeki olası sözlüksel boşlukların semantik, sosyolinguistik ve dilbilgisel açıdan tespiti yapılmıştır ve bu konuda dilbilimsel bir bakış açısı oluşmasını sağlamıştır.

Özbek araştırmacılarından N.İsmatullayeva (Özbekçe - Çince), D.Tolipova (Özbekçe – Rusça) tarafından karşılaştırmalı araştırmalar yapılmıştır.

Bu çalışmalarda esas olarak dilsel, sözcüksel veya sözlüksel boşluklar konusu ele alınmıştır. Ancak dilbilimi açısından deyimlerde emotif boşluklar konusuyla ilgili Türkçe ve Özbekçe karşılaştırmalı kapsamlı çalışmalar hemen hemen bulunmamaktadır.

Deyimler halk kültürünü, gelenek ve göreneklerini, tarihini, imgesel düşüncesini, dünyaya bakış açısını yansıtan bir dil birimidir. Türki diller deyimler bakımından dünyanın en zengin dilleri ailesidir. Türki diller deyimler bakımından dünyanın en zengin dilleri ailesidir. Türk dünyasında deyim bilimi dil biliminin ayrı bir dalı olarak 1940'lı yıllardan itibaren incelenmeye başlanmıştır.

Deyim nedir? Farklı kaynaklarda deyim için aşağıdakiler gibi tanımlar yapılmıştır.

Türkçe Sözlük'te deyim: “ Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir.”² olarak tanımlanmaktadır

¹ Akşehirli, S. (2013). Türkçede AD+II : AD+sIz Karşıtlık Örüntüsü ve Olası Sözlüksel Boşluklar. Dilbilim Araştırmaları Dergisi, 2013/2, s. 49..

² Türkçe Sözlük (2023) 12. baskı. TDK Yayınları. S. 996.

Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü'nde deyimi, “Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici birtakım özelliğe sahip olan kelime veya kelime grubu: dalga geçmek, el ele vermek, abayı yakmak vb.”³ olarak tanımlamaktadır.

Aksoy'a göre deyim, “Çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toplulukları”dır⁴ (Aksoy 1988).

Yukarıdakilerden yola çıkarak, deyimler toplumun duygu dünyasının kalıplaşmış anlatımı ve kültürel belleğini yansıtan dil birimidir. “Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere deyimi oluşturan sözcüklerden en az birinin gerçek anlamı dışında kullanılması şarttır. Deyimin anlam bütünlüğünü sağlayan kalıplaşmış bir ifade değeri vardır ve deyimi oluşturan unsurlardan birinin veya bazılarının başka kelimelerle, eş veya yakın anlamlı olsalar dahi, değiştirilmesi deyimlerin yapısını bozmaktadır. Deyimlerin anlatıma akıcılık ve çekicilik kattığı da verdiğimiz tanımlardan anlaşılmaktadır.”⁵

Duygusal durumların ortaya çıkmasında rol oynayan *duygu* sözcüğü bir ruhbilim terimi olarak “Belirli nesne, olay ya da kişilerin, bireyin iç dünyasında uyandırdığı izlenimler”⁶ olarak tanımlanır. İngilizce'deki karşılığı olan *emotion* sözcüğü günümüzde dilbilim terimi olarak da geniş kullanılmaktadır. Emotif deyimler, genellikle bir duygu durumunu ifade etmek için kullanılan özel kelime gruplarıdır ve bu deyimler, dildeki kültürel farkları ve benzerlikleri ortaya koyar.

Türkçe ve Özbekçe'de emotiv deyimsel boşluklar (duygusal anlam taşıyan deyimler ve bu deyimlerin içinde yer alan boşluklar) konusu, her iki dilin kültürel bağlamını ve halkların duygu-düşünce biçimlerini derinden yansıtır. Duygusal ifadeler, bir dilin ve kültürün önemli bir parçasıdır ve deyimlerdeki bu boşluklar, her iki toplumun duygu ve düşünce dünyasına nasıl bakıldığını gösterir. İşbu incelemede Türkçe deyimler için Ömer Asım Aksoy'ın ‘Deyimler Sözlüğü’ (1988) ve Özbekçe için ‘Özbekçe deyimler Sözlüğü’

³ Korkmaz, Z. (2003), Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara, TDK Yayınları. S. 66.

⁴ Aksoy, Ö. A. (1998b). Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

⁵ Hasan Ali Çetin, *Türkçe eş, yakın ve zıt anlamlı deyimler üzerine anlam bilimsel bir tasnif denemesi*. 1. baskı, Atatürk Kültür Merkezi Yay. , Ankara 2024. S 5 (266)

⁶ Türkçe Sözlük (2023) 12. baskı. TDK Yayınları. S. 1096.

(‘O‘zbek tili frazeologik lug‘ati, 2022; Sh.Rahmatullayev, N.Mahmudov, Z.Xolmanova, I.O‘razova, K.Rixsiyeva) esas alınmıştır.

Her iki dil karşılaştırmasında deyimlerde yer alan olumlu ve olumsuz duygular incelenmiştir. Onlarda, olumlu: sevinç, beğeni, sevgi, rahatlık, mutluluk, iyimserlik, ferahlık, huzur, duyma, saygı duyma, cesaret, istekli olma, özlem,şefkat, merhamet duyma, hoş görme, özveri, güven duymak, umut, kanaatkârlık ve kıvanç, aşk vs. ve olumsuz: üzüntü, sıkıntı, öfke, kin, korku, umursamama, usanç, beğenmeme, şaşkınlık, utanç, kibir, merhametsizlik, umutsuzluk, hoş görmeme, çaresizlik, huzursuzluk, telaş, heyecan, şüphe, sabırsızlık, eziklik duyma, pişmanlık, isteksizlik, güvensizlik, saygısızlık, sitem, kıskançlık, kaygı, tikslenme, yalnızlık, bencillik ilgisizlik gibi duygular yansıtılan veya tanımlayan deyimler incelenmiştir.

Türk halkının yaşadığı bölgelerin jeoekonomik statüsü, toplumsal-ekonomik ve manevi hayatına doğal olarak etkiledii gibi bu durum milletin dilsel bilincine de yansımaktadır. Genel olarak, deyimlerde her toplumun dil sisteminin frazeolojik düzeyinde gerçekler, yaşam tarzından yola çıkarak mecaz anlam içererek tasvir edilir, halkın kültürdünyayı algılama biçimi ve duygusal deneyim özellikleri, frazeolojik ve paremiyolojik söylem birimlerinde açık biçimde yansıma bulurken; nesnel ve öznel gerçekliğin insan tarafından benimsenmesi, deyim ve atasözlerinin önemli bileşeni olan imgeler temelinde gerçekleşir.

Türkçe – Özbekçe karşılaştırmalı emotif deyimlerde boşluklar:

Özlem:

- *gözünde tütme/burnunda tütme*⁷: anlamı: Bir kimseyi veya bir yeri çok özlemek, hasret çekmek. Genellikle duygusal bir bağın, yoğun özlemin ifadesidir. Bu deyim özellikle uzun zamandır görüşülmeyen sevdiklere duyulan hasret için kullanılır.

Mutluluk:

⁷ Aksoy, Ö. A. (1998b). Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Yayınevi. S. 666.

- *hevesini almak*⁸ – heves ettiği, imrendiği, çok istediği şeye kavuşup ona doymak anlamında Türkçe’de yaygın kullanılan bu deyim Özbekçe’de karşılığı bulunmamaktadır. Bu gibi deyimler dillerarası karşılaştırmada açıklamayla aktarılır.

Saygı gösterme:

- *adını ağzına abdestle almak*⁹ – bir kişiyi saygı ve hürmetle anmak.

Özbekçe deyimler sözlüğünde bu anlamı karşılayacak bir deyim bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu durumda Özbekçe’ye ‘*ismini ehtirom bilan tilga olmoq*’, ‘*ismini hurmat bilan tilga olmoq*’ gibi açıklamayla aktarmak uygun görülür.

Üzüntü:

- *siyim siyim ağlamak*¹⁰ — (hafif hafif, ince ince, durmadan gözyaşı dökmek)

Türkçe’de halk arasında duygusal durumlar için kullanılır. Anlamca sessiz sessiz, için için, durmadan ama sakin bir şekilde ağlamak anlamına gelir. Bu deyim, özellikle büyük bir üzüntü veya içsel acı yaşayan bir kişinin, gözyaşlarını tutamayarak sessizce ağlamasını anlatır. Dışa taşmayan ama derin bir hüznü barındıran bir ağlama tarzıdır.

- *elini yüzüne almak*¹¹. (anlamı: birisine ricada bulunmak için utanarak kendini

zorlamak) Türkçe’de duygusal bir durumu yansıtan bu deyim, üzüntü, hayal kırıklığı, düşüncelilik, utanç veya derin bir ruhsal acı durumunda kullanılır. Kişi elini yüzüne kapatarak ya da yaslayarak iç dünyasındaki karışıklığı, çaresizliği veya mahcubiyetini fiziksel olarak ifade eder. Bu deyim, sözsüz ama derin anlamlar taşıyan bir jestin anlatımıdır.

Usanç, bıkkınlık:

- *el aman çağırmaq*¹² — Türkçe’de özellikle halk dilinde yaygın olan, çok

rastlanılan, duygusal ve abartılı bir tepkiyi ifade etmek için kullanılan bir deyimdir. (anlamı: Bıkıp usandığı, rahatsız olduğu şeyden kişiden çok yakınır olmak) Bir kişiden ya

⁸ Aksoy, Ö. A. (1998b). Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Yayınevi. S. 857.

⁹ Türkçe Sözlük (2023) 12. baskı. TDK Yayınları. S. 41.

¹⁰ Türkçe Sözlük (2023) 12. baskı. TDK Yayınları. S. 2979.

¹¹ Aksoy, Ö. A. (1998b). Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Yayınevi. S. 761.

¹² Aksoy, Ö. A. (1998b). Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Yayınevi. S. 748.

da durumdan bıkip usanmak, bezmek ve bu rahatsızlığını şikayetle dile getirmek. Bu deyim, kişi artık dayanamayacak derecede sıkıntı çektiğinde, sanki yardım ya da merhamet istermişçesine kullandığı bir ifadedir.

Kayıtsızca sevmek:

- *gönlünü pazara çıkarmak*¹³. (Bir seçme yapmadan, rasgele birini sevmek)

Özbekçe’de böyle bir anlamda deyimler kullanılmadığından dolayı onun karşılığı da bulunmamaktadır.

Özbekçe – Türkçe karşılaştırmalı emotif deyimlerde boşluklara örnekler:

Olumsuz tavır:

- *o’gay ko’z bilan boqmoq*¹⁴ (*üvey gözle bakmak*) Özbekçe’deki bu deyimkişinin ilişkilerdeki olumsuz duygularla kötü davranması anlamında kullanılır. Bir kişiye üvey olmadığı durumda, soğuk ve mesafeli, güvensiz ya da düşmance bir bakışla yaklaşmak demektir. Bu deyim, özellikle önceden yakın olunan ya da yakın olunması gereken kişilere karşı kayıtsız ya da olumsuz bir tavrı anlatmak için kullanılır.

Üzüntü:

-*bo’taday bo’zlamoq*¹⁵ (*köşek gibi ağlamak*) – deyimi genel olarak çocuklar için kullanılan bir deyimdir. Katıla katıla, özlem içererek ağlayan çocukların ağlamasının köşeğe (deve yavrusu) benzetilmesi sonucu ortaya çıkmış bir deyimdir. Türkçe’deki üzüntü, ağlama anlamına gelen deyimler arasında özellikle çocuklar ağlamasını tanımlayan bir deyim görülmemiştir.

- *ko’ksini dog’lamoq*¹⁶ (*kelime kelimesine cevirişi: gönlünde leke bırakmak*) ancak bu deyim sevdiği kişisinden ayrılarakö onu kaybederek büyük ruhsal acıya uğrayan, kalbi

¹³ Aksoy, Ö. A. (1998b). Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Yayınevi. S. 801.

¹⁴ Rahmatullayev SH, Mahmudov N, Xolmanova Z, O’razova I, Rixsiyeva K. (2022). O’zbek tili frazeologik lug’ati. G’G’ulom Yayınevi. S. 596.

¹⁵ Rahmatullayev SH, Mahmudov N, Xolmanova Z, O’razova I, Rixsiyeva K. (2022). O’zbek tili frazeologik lug’ati. G’G’ulom Yayınevi. S. 115.

¹⁶ Rahmatullayev SH, Mahmudov N, Xolmanova Z, O’razova I, Rixsiyeva K. (2022). O’zbek tili frazeologik lug’ati. G’G’ulom Yayınevi. S. 250.

derin yaralanmış birine kullanılır. Bu deyim, özellikle aşk acısı ya da derin bir kayıp sonrası yaşanan içsel yangıyı ve duygusal yıkımı tanımlar.

Memnuniyetsizlik:

- *hasratidan chang chiqadi*¹⁷ (bir şeye veya duruma olan kırgınlığından toz kalkar); anlamı aşırı derecede memnuniyetsizlik, ifade ederek konuşmak anlamındaki deyim de Türkçe'ye ancak açıklama yoluyla aktarılır.

Umutsuzluk:

- *qo'lini yuvib qo'ltig'iga urmoq*¹⁸ (elini yıkayıp koltuğuna vurmak) — Özbekçe'deki bu deyim mecaz anlamda kullanılır. anlamı: bir işi tamamen bırakmak, umudunu kesmek, bir faaliyetten çekilmek ya da bir eylemden vazgeçmek. Bu deyim genellikle bir kişinin belli bir işte başarısızlığa uğradıktan ya da artık faydasız olduğunu düşündükten sonra o işi tümüyle terk etmesini ifade eder.”

Kendine ve aynı zamanda muhatabına olan saygıdan dolayı güzel davranmak:

- *andishaning otini - qo'rqoq qo'ymoq*¹⁹ (kişinin onuruna dokunacak her hangi söz, cümle veya davranışlara karşı düşünceli bir şekilde nazik, yumuşak huyla davranan, saygılı olmaya çaba gösteren birinin davranışını zayıflık belirtisi olarak algılamak anlamında kullanılır. Aslında, aksine, böyle bir durumda görgü ve olgunluk göstergesi olarak kişinin kendi duygularını kontrol edebilen durumda kullanılır). Bu deyim için belli bir anlamda Türkçe'deki - *adam adamdan korkmaz, utanir* (hatir sayar) atasözü (bir kimse başka bir kimseye hak ettiği sert karşılığı vermiyor ve bir kötülük yapmıyorsa korktuğundan değil, hatır saydığındandır) karşılık olabilir ama tam anlamıyla değildir ki Özbekçe'deki deyim yukarıda kaydedilen durumlarda kişinin duygusal durumunu kontrol edebildiği an için tanımlanır;

Konuşmada kötülüğün saklı olması:

¹⁷ Rahmatullayev SH, Mahmudov N, Xolmanova Z, O'razova I, Rixsiyeva K. (2022). O'zbek tili frazeologik lug'ati. G'.G'ulom Yayınevi. S. 184.

¹⁸ Rahmatullayev SH, Mahmudov N, Xolmanova Z, O'razova I, Rixsiyeva K. (2022). O'zbek tili frazeologik lug'ati. G'.G'ulom Yayınevi. S. 440.

¹⁹ Rahmatullayev SH, Mahmudov N, Xolmanova Z, O'razova I, Rixsiyeva K. (2022). O'zbek tili frazeologik lug'ati. G'.G'ulom Yayınevi. S. 40.

- *gap(i)dan latta hidi kelmoq*²⁰ (konuşmasından bir bezin kokusu gelmek) — Özbekçe'deki bu deyim, mecazlı ve olumsuz bir anlam taşır. anlamı: bir kişinin konuşmasında kin, düşmanlık veya kötü niyetinin hissedilmesi. Yani, açıkça ifade edilmese de kişinin sözlerinden içten içe kötü niyet, alay ya da art niyetin varlığının anlaşılması demektir.

Bunların dışında Türkçe ve Özbekçe'de söylenişi aynı fakat anlamı farklı olan deyimler de pek çok görülmektedir.

Örneğin,

- *gönül koymak*²¹ (gücenmek, alınmak) deyimini. Bu deyim kelime kelimesine çevrilirse, Özbekçe'deki "*ko'ngil qo'ymoq*" ifadesiyle birebir örtüşmektedir. Ancak, "*ko'ngil qo'ymoq*"²² deyimini Özbekçede genellikle bir erkekle bir kadın arasındaki duygusal yakınlaşımını, birbirini sevme veya beğenme, gönül verme anlamında kullanılırken, aynı zamanda bu ifade cansız nesnelere karşı ilgi duymak, sevgi beslemek, bireyin içsel duygularını, sevgi ve samimi yaklaşımını anlatır. Ancak bu deyim Türkçe'deki anlamı tamamen farklıdır.

'Türk Dil Kurumu' tarafından yayınlanmış deyimler sözlüğünde bu deyim şöyle tanımlanmıştır:

- *gönül koymak*²³; 1. birine alınmak, kırılmak, gücenmek. 2. biriyle tüm iletişimi kesmek. 3. (halk arasında) birine âşık olmak, gönül vermek anlamları verilmiştir.

Bu deyim, duygusal anlamlar yüklü olan bir deyim olarak, bir kimseye darılmak, gücenmek, içten içe kırılmak. Genellikle kişi, doğrudan ifade etmese de bir sözden ya da davranıştan dolayı kalbinin incindiğini hissettirir. Bu deyim daha çok sessiz bir kırgınlığı ve içsel bir dargınlığı anlatır. Bu deyim aynı söz dizimiyle her iki dilde yer alsada, anlamsal düzeyde kültürel ve duygusal farklılıkları yansıtır.

²⁰ Rahmatullayev SH, Mahmudov N, Xolmanova Z, O'razova I, Rixsiyeva K. (2022). O'zbek tili frazeologik lug'ati. G'.G'ulom Yayınevi. S. 173.

²¹ Aksoy, Ö. A. (1998b). Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Yayınevi. S. 803.

²² Rahmatullayev SH, Mahmudov N, Xolmanova Z, O'razova I, Rixsiyeva K. (2022). O'zbek tili frazeologik lug'ati. G'.G'ulom Yayınevi. S. 278.

²³ Türkçe Sözlük (2023) 12. baskı. TDK Yayınları s. 1402.

Görüldüğü üzere Türkçe ve Özbekçe karşılaştırmalı emotif deyimler iki dilin kültürel değerlerinden, duygusal ifade biçimleri ve toplumsal davranış kurallarını yansıtmaktadır. Her iki dil, Türki halkların ortak tarihi ve kültürel köklerinden beslenmekle beraber, emotif (duygusal) deyimler yapısı açısından belirgin anlamsal farklılıklardan ortaya çıkan boşluklar görülmektedir. Yukarıda kaydı geçen deyimlerin çoğunluğu her iki dilde anlamsal açıdan tamamen eşleşmemektedir, duygusal durumları ifadesi doğrudan denk düşen bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu durumlar, bağlamsal (kontekstüel) çeviri ihtiyacını göstermektedir, çünkü kültüre özgü sosyal değerler ve farklar deyimlerde doğrudan yansımaktadır. Deyimlerdeki derin duygusal ve manevi anlam taşımak gibi böyle özellikler çeviri sürecinde her iki dil karşılaştırmasında yalnızca açıklamayla karşılanabilmektedir.

Türkçe'de de Özbekçe'de de aynı ifadelerle kullanılması görülen deyimlerin anlam ve kullanım alanlarında farklılıklar göstermesi bilişsel semantiğin kültürler arası farklılıklarını yansıtır. Türkçe ve Özbekçe aynı dil ailesinde geldikleri için birçok ortak yön taşısa da, deyimlerde emotif boşluklar iki dilin tarihsel ve kültürel farklılıklarından kaynaklanır.

Sonuç olarak, bu araştırmada Türkçe ve Özbekçe'deki deyimler duyguların varlığı, çeşitliliği, kullanım oranları bakımından türleri olumlu ve olumsuz gruplarına ayırarak incelenmiştir. Türkçe ve Özbekçe ortak dil olmasına rağmen emotif deyimlerin karşılaştırmasından ortaya çıkacak boşluklar çoğu zaman açıklamayla çevrilmelidir. Bu tür konular üzerine yapılan çalışmalar, iki dilin kültürel ve tarihsel farklılıklarını daha iyi anlamak, kültürlerin, milletlerin ruh dünyasını anlamada anahtar rol oynar ve önemli bir perspektif sunar. Bu boşluklar dil öğrenimi ve kültürel etkileşim açısından zengin bir araştırma alanı oluşturacaktır.

KAYNAKÇA:

Aksoy, Ö. A. (1998b). Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Akşehirli, S. (2013). Türkçede AD+II : AD+sIz Karşıtlık Örüntüsü ve Olası Sözlüksel

Boşluklar. Dilbilim Araştırmaları Dergisi, 2013/2, 49-63.

Hasan A. Ç., (2024). Türkçe eş, yakın ve zıt anlamlı deyimler üzerine anlam bilimsel bir tasnif denemesi. 1. baskı, Atatürk Kültür Merkezi Yay. , Ankara. S 5 (266)

İlbaş , S. (2019). Dilsel Boşluk Kavramı: Tanım, Sınıflandırma ve Örnekler. Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 8/20, s. 26-46.

Korkmaz, Z. (2003), Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara, TDK Yayınları.

Kozan, O. (2010) Çeviri sürecinde dilsel ve kültürel boşluklar. X.Uluslararası Dil, Yazın ve Değişbilim Sempozyumu. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, 03-05 Kasım, Bildiriler, Cilt 2, s. 28-34.

Nurmuhammedov Y. (2021) Frazelogik birliklarning lingvamadaniy hususiyatlari. Monografiya. SamDU

Rahmatullayev SH, Mahmudov N, Xolmanova Z, O‘razova I, Rixsiyeva K. (2022). O‘zbek tili frazeologik lug‘ati. G‘.G‘ulom Yayınevi.

Türkçe Sözlük (2023) 12. baskı. TDK Yayınları